

Předarchivní péče v Archivu Univerzity Karlovy v minulosti a v současnosti

/ Petr Cajthaml – Marek Ďurčanský /

Archiv Univerzity Karlovy představuje mezi domácími archivy vysokých škol, potažmo archivy specializovanými výjimku svou dlouhou tradicí, byť nelze ani zdaleka hovořit o přímé kontinuitě mezi středověkou klenotnicí a centralizovanou formou péče o univerzitní písemnosti, kterou přineslo 20. století. Osudy univerzity a jejího archivu byly zásadním způsobem ovlivňovány společenskými a politickými otřesy a z nich často plynoucími proměnami pražské almae matris. Jejich důsledkem byly změny kompetencí ve vztahu k archivu, fyzické přesuny archiválií a v nejhrošších případech i jejich ztráta.¹

Za první svědectví o existenci archivu nebo alespoň jednoznačné snaze o jeho konstituování je považována zmínka ve statutech univerzity z r. 1360. Zahrnoval tehdy zcela jistě jen nezávažnější univerzitní privilegia; snad byla tehdy část univerzitních písemností převzata z péče archivu pražské kapituly, kde byla uložena v souvislosti s funkcí pražského arcibiskupa jako kancléře univerzity. Již v této době lze sledovat jeden z charakteristických jevů určujících charakter pražského univerzitního archivu – velkou míru samostatnosti či přímo odstředivé tendence jednotlivých fakult, vedoucí k roztříštěnosti v uložení archiválií. Vlastní archivy měly nejspíše jednotlivé fakulty a koleje i samostatná právnická univerzita, jež se na několik desetiletí vydělila z původního studium generale a zanikla (společně se svým archivem) za husitských bouří.

Již nedlouho po vzniku univerzity tak započala jistá dvojkolejnost v péči o univerzitní archiválie a historické úřední dokumenty, která přetrvala až do konce 19. století. Celouniverzitní (rektorský) archiv (jehož historickým nástupcem je dnešní Archiv Univerzity Karlovy) uchovával

1 Není-li uvedeno jinak, vychází následující přehled starších dějin univerzitního archivu z podrobného zpracování z pera Karla Kučery – Miroslava Truce. Kučera, Karel – Truc, Miroslav: Archiv Univerzity Karlovy. Průvodce po archivních fondech, Praha 1961, s. 5–53. Ke starším dějinám archivu srov. také Haas, Antonín: Archiv University Karlovy v Praze (Poznámky k jeho inventarisaci), zvl. otisk z Časopisu Archivní školy 15–16, 1939.

dokumenty (zejména listiny) historicky dokládající právní a majetkové postavení vysokého učení. Archivy jednotlivých fakult a kolejí dlouhodobě uchovávaly většinu písemností vzniklých činnostmi jednotlivých součástí univerzity a byly spojeny s jejich kanceláři. Zatímco celouniverzitní archiv měl od počátku charakter historický, fakultní plnily zároveň roli archivů „správních“.

První soupis univerzitních písemností, svědčící mj. právě o jejich odděleném uložení, byl pořízen pravděpodobně z majetkových důvodů v polovině 40. let 16. století. Po vydání Rudolfova majestátu v r. 1609, jímž přešla univerzita do rukou českých stavů, byl v souvislosti se snahami o její reformu pořízen rovněž soupis listin, minimální pozornost ale příslušná komise věnovala mase dalšího úředního materiálu, vznikajícího zvláště v souvislosti s dohledem pražské akademie nad městskými školami. Zrušení univerzitních kolejí v r. 1612 znamenalo po formální stránce ustavení jednotné péče nad univerzitními písemnostmi, v praxi ale bylo na její skutečnou realizaci příliš málo času. Po bitvě na Bílé hoře byl tzv. „fiscus“ (univerzitní pokladnice) s privilegii a dalšími archiváliemi zapečetěn a v následujícím roce předán jezuitům. Záhy poté vznikl další, již velmi zevrubný inventární soupis² a materiál byl částečně přemanimulován. Toto uspořádání univerzitního archivu vydrželo patrně až do poloviny 18. století. Nezměnila je ani tzv. univerzitní unie v r. 1654 a předání Karolina včetně univerzitního archivu do rukou světských fakult – právnické a lékařské. Napříště měl být jeho správcem univerzitní notář, nazývaný také syndik (de facto představený univerzitní kanceláře). Jezuité samozřejmě nepomýšleli na společný celouniverzitní archiv a o písemnosti svých dvou fakult (filozofické a teologické) se starali sami; fyzicky byly uloženy v Klementinu.

Výrazný předěl v dějinách pražského univerzitního archivu představují tereziánské reformy. Císařským reskriptem ze 6. srpna 1755 bylo univerzitě uloženo, jak má při péči o své archiválie postupovat. Jmenovaný správce archivu a registrátor Reinhard von Priesterlich (†1756) stihl přes krátký čas, jež mu byl pro svěřenou práci vyměřen, vypracovat nové pořádací schéma zohledňující především vydavatele, resp. původce písemností a sestavit nový inventář. Personální otázky spojené s obsazením uprázdněného místa se staly předmětem vleklého sporu mezi představiteli univerzity a zeměpanských úřadů.³ Po dlouhou dobu spravoval archiv univerzitní

2 Tzv. jezuitský inventář vydal Haas, A.: Archiv University Karlovy, s. 37–70.

3 Podrobně Truc, Miroslav: K dějinám archivu pražské university v polovině 18. století, AUC-HUCP t. 1, 1960, s. 91–126.

syndik, a posléze nadlouho poslední registrátor Tomáš Antonín Putzlacher (1722–1796), který pořídil dvě řady svazků opisů středověkých a raně novověkých pramenů (tzv. Memorabilia a diplomatář). Tato z dnešního pohledu záslužná činnost (některé písemnosti byly později ztraceny) jej ovšem odváděla od pořádacích prací a především přejímání písemností z fakult, k němuž byla počátkem 90. let 18. stol. příznivá situace.

Obecně lepší povědomost o univerzitním archivu a tím pádem také snahy o zlepšení jeho materiální situace přinesla 20. léta 19. století spolu se zájmem o dějiny univerzity a ustavením funkcí historiografů jednotlivých fakult. Výsledkem bylo scelení většiny dosud roztržštěně uložených archivních celků a jejich přestěhování do místnosti v přízemí Karolina. Pořádacími pracemi se zabývali historiograf filozofické fakulty a univerzitní syndik Josef Ottenberger (1768–1842) a historiograf teologické fakulty Maxmilian Millauer (1784–1840), který z vlasteneckých pohnutek inicioval předání podstatné části listinného materiálu do Národního muzea.⁴ Nedosti na tom – písemnosti utrakvistické akademie byly předány archivu filozofické fakulty. Po Ottenbergerově smrti péče o archiv stagnovala, přesto až do jubilea založení univerzity v r. 1848 přetrvával jistý zájem o písemné památky k dějinám univerzity, především v souvislosti s přípravou ediční řady „*Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*“. Zatímco u novějších písemností došlo po zrušení úřadu studijních direktorů v r. 1849 k jejich soustředění do univerzitního archivu a částečnému odstranění dosavadní decentralizace v uložení univerzitních písemností, pro starší archiválie platil pravý opak. Soubor tzv. *Oeconomik* (úřední knihy předbělohorské utrakvistické univerzity) byl v r. 1873 předán do zemského archivu, odkud se vrátil až po vleklých sporech v r. 1917.

Podle zákona o rozdělení pražské univerzity z 28. února 1882 se univerzitní archiv stal společným majetkem české a německé univerzity a měl jimi být společně spravován. Po rozdělení přešla na německou univerzitu většina profesorů a dalších zaměstnanců a to včetně ústavů, v nichž působili. Podle výnosu ministerstva kultu a vyučování byla prozatímním správcem společného archivu a univerzitní registratury ustanovena německá univerzita, české bylo vyhrazeno právo jeho „úplného a rovnoměrného využívání“. Univerzitním archivářem byl jmenován profesor historie

4 Jednalo se především o listinný materiál se vztahem k univerzitním statkům, tedy dnešní archivní fond Listiny II. Do univerzitního archivu byl vrácen v r. 1940. Srov. Haas, Antonín: Univerzitní listiny v Archivu Národního muzea, ČNM – oddíl duchovědný 116, 1947, s. 58–62.

PhDr. Adolf Bachmann. Bachmannovým nástupem byl univerzitní archiv definitivně vyčleněn z univerzitní kanceláře. Bachmann pokračoval v soustředění archivního materiálu jednotlivých fakult a zrušených doktorských kolegií v univerzitním archivu a přistoupil k nové inventarizaci archivního materiálu.

Společné vlastnictví a využívání archivu oběma univerzitami zůstalo nenaplněnou iluzí, „archivní otázka“ se stala jedním z trvajících problémů nedořešeného vztahu mezi oběma univerzitami. Archiv zůstával ve správě německé univerzity, práva české strany měla být zajištěna účastí českého revizora při každoroční archivní revizi. Bezprostředně po vzniku Československé republiky, 29. října 1918 byl univerzitní archiv za vojenské asistence převzat českou univerzitou. Ministerstvo školství jmenovalo archivním inspektorem profesora české univerzity Gustava Friedricha, zároveň však byl převzat dosavadní jediný archivní úředník, německý kancelista Josef Bergl, který zůstal ve funkci až do jara roku 1938. V roce 1934 se kvůli začínající rekonstrukci Karolina archiv přestěhoval do místností nové budovy právnické fakulty Univerzity Karlovy. Po okupaci českých zemí nacistickým Německem v roce 1939 byl univerzitní archiv opět převzat Německou univerzitou. Konec války přinesl univerzitnímu archivu velké ztráty, vybrané části fondů, včetně nejvzácnějších listin byly určeny k evakuaci pražské německé univerzity do Innsbrucku a od roku 1945 jsou neznámé.⁵ V květnu roku 1945 převzal správu univerzitního archivu opět předválečný archivní inspektor prof. Václav Vojtíšek. Po II. světové válce byly v univerzitním archivu uloženy úřední písemnosti zrušené německé univerzity. V padesátých letech archiv převzal fondy řady českých a německých studentských spolků. Po roce 1950 byly postupně k archivaci předány registry všech fakult české univerzity a akademických úřadů z let 1882–1950.

V roce 1958 došlo k důležité proměně právního postavení archivu v rámci univerzity. Byl zřízen Ústav pro dějiny Univerzity Karlovy, vědecké pracoviště zaměřené na výzkum dějin Univerzity Karlovy; univerzitní archiv se stal jedním z jeho dvou oddělení.⁶ Na počátku šedesátých let se archiv přestěhoval z provizorních místností v budově právnické fakulty do

5 Vojtíšek, Václav: O archivu University Karlovy a jeho ztrátách, AČ 1, 1951, s. 86–93; Hruza, Karl: Der deutsche Insignien- und Archivalienraub aus der Prager Universität 1946, Bohemia 48, 2008, s. 349–411.

6 Srov. související programový článek Františka Kavky, prvního ředitele ÚDAUK, Kavka, František: Hlavní úkoly současného bádání o dějinách University Karlovy, AUC-HUCP, t. 1, 1960, s. 3–11.

rekonstruované budovy v areálu Karolina, kde sídlí dodnes. V roce 1970, po předchozím zásahu Státní bezpečnosti v budově archivu byl Ústav dějin Univerzity Karlovy zrušen a přeměněn v Archiv Univerzity Karlovy, který ztratil oficiální status vědeckého pracoviště.

Po změně režimu bylo v roce 1990 obnoveno vědecké pracoviště zkoumající historii Univerzity Karlovy, univerzitní archiv je od té doby jedním ze dvou oddělení Ústavu dějin a archivu UK.

Podle současného organizačního řádu je ÚDAUK vysokoškolským ústavem Univerzity Karlovy v Praze (dále jen univerzita). Sestává se ze dvou základních pracovišť – Ústavu dějin Univerzity Karlovy (ÚDUK) a archivu Univerzity Karlovy (AUK). Podle § 51 a 52 zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě je specializovaným archivem; akreditační řízení dosud probíhá. Podle § 71, odst. 1, písm. c) je v záležitostech kontroly dodržování povinností na úseku archivnictví a spisové služby podřízen Státnímu oblastnímu archivu v Praze. ÚDAUK patří mezi tradiční specializované archivy, již před přijetím současného zákona o archivnictví byl jedním z archivů zvláštního významu.⁷

Zatímco úkolem ÚDUK je soustavný výzkum dějin vzdělanosti a péče o společnou odbornou knihovnu, AUK uchovává archiválie vzniklé z činnosti univerzity, vytváří dokumentační sbírky k jejím dějinám a provádí metodický dohled nad spisovou službou všech součástí univerzity. Koexistence ÚDUK a AUK je funkční a oboustranně prospěšná: zdůrazňuje vědecko-pedagogické úkoly obou oddělení a usnadňuje odborné využití archivního materiálu k dějinám UK soustředěného takříkajíc pod jednou střechou. Zatímco pracovníci ÚDUK jsou zároveň správci některých archivních fondů a vyřizují agendu s tím spojenou, pracovníci AUK se v minulosti podíleli a nadále podílejí na publikačních výstupech pracoviště, včetně těch nejprestižnějších.⁸

Vztah univerzitního archivu ke spisové službě byl historicky komplikovaný. Ačkoliv archiv původně vznikl jako organická součást univerzitní (rektorské) kanceláře, fungoval prakticky až do 50. let 20. století jako archiv „historický“, bez přímého vztahu ke spisové službě. Písemnosti univerzitní kanceláře a jednotlivých fakult zůstávaly dlouhodobě v příslušných registraturách či archivech jednotlivých fakult. Do univerzitního archivu byly předávány ad hoc při mimořádných příležitostech, z dnešního pohledu

7 Dle § 24 zákona č. 97/1974 Sb. o archivnictví a jeho novelizovaného znění (zákon č. 343/1992 Sb.).

8 Kavka, František – Petráň, Josef (eds.): Dějiny Univerzity Karlovy I–IV, Praha 1995–1998.

tedy zásadně v „mimoskartačním“ řízení. Tento fakt byl způsoben složitou organizační strukturou univerzity a faktickou samostatností jejích součástí ve věcech spisové služby. Do univerzitního archivu nebyly novější písemnosti předávány také z důvodu dlouhodobého sporu mezi českou a německou univerzitou. Na počátku 30. let 20. století navrhoval tehdejší archivní inspektor univerzitního archivu prof. PhDr. Václav Vojtíšek pravidelné (každoroční) předávání rektorátních a fakultních úředních spisů do univerzitního archivu, ke kterému mělo docházet po třicetileté lhůtě od jejich vzniku⁹, návrh však nebyl realizován. Z novějších materiálů tak byly v meziválečném období do univerzitního archivu předávány jen písemnosti zrušených součástí univerzity, pozůstalosti vybraných osobností spjatých s univerzitou a přírůstky nově budovaných sbírek dokumentačního charakteru. Jediným pravidelně předávaným druhem písemností byly disertační práce filozofické fakulty.

Jistý zárodek dohledu univerzitního archivu nad spisovou službou můžeme vidět v účasti archivního inspektora a úředníka archivu v příležitostných revizích registratur jednotlivých fakult ve 30. letech 20. století. Univerzitní kancelář a podatelny jednotlivých fakult vedly podací protokoly, k nimž byly sestavovány věcné rejstříky. Jednotlivé spisy byly v registratuře univerzitní kanceláře ukládány podle věcného spisového plánu, většina fakult své spisové plány neměla a ukládala spisy patrně průběžně podle čísel jednacích v daném roce. Vnitřní skartace jednotlivých registratur byla prováděna spíše nahodile, v případě reorganizací či stěhování kancelářů a s tím související potřebou redukce rozsahu úředních písemností. V padesátých letech vydal rektorát a děkanáty jednotlivých fakult spisové plány a řády, které podrobně upravovaly ukládání jednotlivých věcných skupin úředních spisů.

Podobu skartačního řízení upravily směrnice ministerstva školství a kultury z 16. 7. 1958 (č. j. 11.834/1957), týkající se spisové služby a skartačního řízení všech organizací v působnosti ministerstva. V roce 1960 byl vydán nový Spisový řád Univerzity Karlovy, který byl platný pro všechny součásti univerzity. Spisový řád, připravený ve spolupráci s Archivem UK platil až do 90. let 20. století. U jednotlivých věcných skupin registraturního plánu byly uvedeny skartační znaky a lhůty, § 16 této normy ukládal všem součástem Univerzity Karlovy provádění skartačního řízení ve

9 Archiv Univerzity Karlovy, f. Akademický senát UK, karton 53, sign. B8/1, inv. č. 769 Univerzitní archiv, Protokol o schůzi archivní komise University Karlovy, 27. 6. 1931.

spolupráci s Archivem Univerzity Karlovy. Archiv UK používal registraturní plán i pro ukládání přebíraných archiválií, většina písemností rektorátu z 50. let byla zpětně zpracována podle popsaných zásad z roku 1960. Od počátku šedesátých let 20. století jsou úřední písemnosti univerzity vyřazovány v rámci řádného skartačního řízení, jehož se účastní pracovníci archivu. Spisový řád z roku 1960 předpokládal vytvoření spisoven při rektorátu a děkanátech fakult jako míst pro uložení vyřízených spisů. K jejich úplnému vytvoření však na většině součástí univerzity dodnes nedošlo. Většina spisů zůstává uložena i po vyřízení na jednotlivých odděleních, což ovlivňuje také podobu skartačního řízení.

Spisový plán z roku 1960, který platil bezmála čtyřicet let, podrobně popisoval strukturu písemností vznikající na univerzitě na přelomu padesátých a šedesátých let. Ve své struktuře odpovídal zejména potřebám administrativního aparátu rektorátu, jehož agenda byla ve spisovém plánu popsána relativně velmi detailně. Vyřízené spisy rektorátu byly ukládány podle registraturního plánu a jednotlivé složky byly označovány spisovými znaky. Fakulty, které mají často odlišnou a specifickou agendu, se spisovým plánem řídily v menší míře. Většina fakult si pro potřebu ukládání vyřízených spisů registraturní plán zjednodušovala či upravovala podle svých potřeb. Některé fakulty spisy ukládaly podle vlastních systémů, které vycházely spíše z organizační struktury oddělení děkanátu a kateder než z věcné struktury univerzitního spisového plánu. Při skartačním řízení byl využíván také „Skartační řád pro vysoké školy a ostatní podřízené organizace“, který vydalo Ministerstvo školství ČSR v roce 1987¹⁰ a jehož hlavní součástí byl obsáhlý typový skartační rejstřík.

Letitý spisový řád z roku 1960 po roce 1989 rychle zastaral, charakter velké části úřední agendy se změnil, a proto v devadesátých letech 20. století připravili pracovníci Archivu UK nový Spisový a skartační řád Univerzity Karlovy, který byl dne 30. října 1998 schválen rektorem UK. Struktura a rozsah spisového plánu, který je jeho součástí, byly velmi redukovány, obecnější věcná hesla měla lépe zachytit rozmanitou agendu jednotlivých součástí UK. Z dnešního pohledu se toto výrazné zjednodušení příliš neosvědčilo, pracovníci většiny administrativních pracovišť UK měli problémy s přidělováním z jejich pohledu příliš obecných a nekonkrétních spisových znaků pro svoji často specializovanou agendu. Řada součástí nový spisový

10 Skartační řád pro vysoké školy a ostatní podřízené organizace, MŠMT ČSR, Praha 1989.

plán nerespektovala, některá tradičně fungující pracoviště ještě řadu let používala pro svoji vnitřní potřebu starý ukládací plán z roku 1960.

V současné době je připravován nový Spisový řád a skartační plán Univerzity Karlovy. Ten reaguje na změny archivní legislativy, vznik nových kategorií (zejména digitálních) dokumentů a chystané zavádění elektronické spisové služby. Při přípravě struktury spisového plánu pracovníci Archivu UK vycházeli z podrobného průzkumu na odděleních rektorátu UK a vybraných fakult. Z něj vyšla potřeba přesnější definice alespoň hlavních skupin dokumentů, nový spisový plán proto bude oproti stavu z devadesátých let podrobnější. Připravená směrnice vstoupí v platnost v nejbližší době zároveň se zavedením elektronické spisové služby na univerzitě.

Role Archivu UK v předarchivní péči a ve vztahu ke spisové službě není omezena jen na skartační řízení a přípravu spisových řádů a plánů. Archiv Univerzity Karlovy jako specializovaný archiv dohlíží podle § 52, písmeno a) zákona č. 499/2004 na výkon spisové služby u svého zřizovatele. Vedle účasti pracovníků archivu ve skartačním řízení má tento „dohled“ podobu konzultací a školení pro pracovníky spisové služby na univerzitě a spolupráce při přípravě interních norem, které detailně upravují výkon spisové služby na jednotlivých fakultách. Dohled specializovaného archivu nad výkonem spisové služby se pochopitelně liší od kontroly vykonávané státními archivy. Vedle legislativních omezení (specializované archivy nemají možnost případné závady ve výkonu spisové služby jakkoliv penalizovat, pracovníci archivu nemají postavení a pravomoci archivních inspektorů) je dohled nad spisovou službou ovlivněn také vztahem ke zřizovateli (Univerzitě Karlově v Praze), který je také původcem drtivé většiny našich archiválií. Jak již bylo uvedeno, archiv historicky vznikl jako součást univerzitní kanceláře. Přestože je dnes jedním z oddělení samostatného vysokoškolského ústavu, v řadě aspektů je stále pevně svázán s administrativním a správním aparátem rektorátu UK. ÚDAUK nemá vlastní provozní, ekonomické či personální oddělení, všechny tyto činnosti pro něj zajišťují příslušné součásti rektorátu. V neposlední řadě je důležitý vztah archivu a univerzity v rovině finanční, provoz archivu je hrazen z univerzitního rozpočtu.

Praxi předarchivní péče ve velké míře ovlivňuje samotná podoba spisové služby na Univerzitě Karlově a její fakticky decentralizovaná struktura. Univerzita vznikla historicky jako korporace autonomních součástí, které si podobu spisové služby upravovaly samostatně. Teprve od roku 1960 má univerzita jednotný spisový řád, který alespoň v základních bodech

sjednucuje podobu spisové služby. V současné době má právní subjektivitu univerzita jako celek, v minulosti procházelo právní postavení univerzity složitým vývojem, v letech 1990–1998 byly samostatnými právními subjekty i jednotlivé fakulty.

Archiv Univerzity Karlovy tak provádí dohled nad fakticky samostatnými spisovými službami rektorátu, fakult a dalších součástí UK, které jsou realizovány podle stejných zásad (Spisového a skartačního řádu Univerzity Karlovy). Důležitou podmínkou pro výkon předarchivní péče je spolupráce s útvary (a jejich vedoucími), které řídí a kontrolují výkon spisové služby přímo na fakultách (organizační oddělení, sekretariáty děkanů, tajemníci fakult). Rektorát a většina fakult do současné doby (konec roku 2011) provádí spisovou službu v listinné podobě, několik fakult již zavedlo elektronickou spisovou službu. Podoba spisové služby pochopitelně ovlivňuje i podobu předarchivní péče a skartačního řízení.

Kromě historických tradic stojí za rozdílnou podobou spisové služby na jednotlivých součástech UK i specifická skladba vznikajících písemností jednotlivých součástí. Písemnosti, které vznikají v rámci vědecké a pedagogické činnosti Univerzity často svým charakterem nespadají do oblasti úředních dokumentů evidovaných v rámci spisové služby, přesto jsou podchyceny v registraturním plánu a procházejí skartačním řízením. Týká se to například kvalifikačních prací absolventů UK a dalších dokumentů studijního charakteru.

Jedním ze specifíků Univerzity Karlovy je současná podoba lékařských fakult, která determinuje i některé odlišnosti v péči o jejich spisovou agendu a archivní fondy. Ačkoli se v 50. letech 20. století objevily vážně míněné pokusy o vydělení lékařských fakult z univerzity a ustavení samostatné vysoké školy (Lékařské akademie), konečný krok tímto směrem nebyl na rozdíl od jiných zemí východního bloku nikdy učiněn. I v českém prostředí však mají lékařské fakulty vzhledem k charakteru výuky a počtu posluchačů specifické postavení. V případě Univerzity Karlovy je tato situace umocněna faktem, že vedle tří pražských lékařských fakult¹¹ existují ještě dvě mimopražské – v Plzni a v Hradci Králové, kde sídlí i další z mimopražských fakult (farmaceutická).

11 Původní názvy pražských fakult charakterizující jejich odborné zaměření (fakulta všeobecného lékařství, fakulta dětského lékařství a lékařská fakulta hygienická) byly počátkem 90. let nahrazeny prostým označením řadovými číslovkami (1. LF, 2. LF, 3. LF).

S absolventy lékařských fakult a jejich odbornou praxí po ukončení studia je spojena nejjobsáhlejší správní agenda, co se absolventů UK týče. Lékaři jsou s ohledem na povahu své práce mnohem častěji než zástupci jiných profesí nuceni dokládat u zaměstnavatele své vzdělání a odbornou způsobilost. Především nemocnice v západní Evropě a Spojených státech amerických obvykle požadují, aby uchazeči o zaměstnání vystavila požadované potvrzení prostřednictvím autorizované agentury přímo škola, na níž vystudoval. Hromadně byla v posledních letech ověřována kvalifikace stovek lékařů českých nemocnic v souvislosti s atestacemi iniciovanými EU. Pro ÚDAUK je tedy v tomto ohledu značným ulehčením, že mimopražské lékařské fakulty mají „živé“ studentské spisy ve spisovně po dobu značně delší, než je stanovená desetiletá skartační lhůta a vystavují potvrzení svým absolventům samy.¹² Systém dislokovaných fakultních depozitářů má samozřejmě své nevýhody (komplikovanější podmínky pro soustavnou kontrolu ze strany ÚDAUK, zvláště při změně odpovědných osob), více než půlstoletí praxe však vytvořilo únosný modus vivendi mezi univerzitním archivem a lékařskými fakultami. Potvrdila to i úspěšná spolupráce při řešení specifických úředních úkonů (rehabilitace studentů vyloučených ze studia z politických důvodů).

Lékařské fakulty, zejména ovšem 1. LF coby jedna z největších fakult UK vůbec, využívají dosti intenzivně možnosti jisté autonomie univerzitních součástí. V r. 2006 byl jako opatření č. 4/2006 děkana 1. LF v souvislosti se zaváděním elektronické spisové služby vydán spisový a skartační řád této fakulty. Vycházel sice ze Spisového a skartačního řádu UK vydaného v r. 1998, nebyl ale předem s Archivem UK konzultován a zaváděl některé problematické položky (nadužití elastické kategorie „běžná pošta“), což způsobilo jisté komplikace při pozdějších skartačních řízeních. Nedorozumění se podařilo brzy odstranit dobrou spoluprací v následujících letech. Ač má elektronický systém spisové služby¹³ užívaný na 1. LF UK jistě své nedostatky, nelze upřít, že teprve jeho zavedením se podařilo skutečně dosáhnout zahrnutí veškeré podstatné agendy fakulty do skartačního řízení, včetně dokumentů jednotlivých kateder a ústavů. Každé pracoviště fakulty má odpovědnou osobu, obvykle sekretářku, která je pověřena evidencí

12 Rovněž pražské fakulty, jež předávají spisy studentů v zásadě podle stanovené lhůty, vystavují některá komplikovanější potvrzení samy, přičemž v ÚDAUK jsou pouze vyhledány příslušné podklady.

13 1. LF UK využívá aplikaci „Spisová služba“, která je součástí informačního systému iFIS vyvíjeného společností BBM s. r. o.

dokumentů v rámci systému, jejich přípravou pro skartační řízení a účastní se každoročních školení. Administrátorka systému je zároveň pracovnící ekonomického oddělení děkanátu 1. LF UK. Skartační řízení probíhá jednou ročně v rámci celé fakulty, s odděleními produkujícími největší objem dokumentů (studijní, ekonomické) jedná ovšem pracovník Archivu UK zpravidla ještě samostatně.

Jiné specifikum, které bylo v rámci spisové služby na UK nutné zohlednit, představuje vznik společných vědecko-pedagogických pracovišť Univerzity Karlovy a Akademie věd ČR, jako je Centrum pro ekonomický rozvoj a doktorská studia (CERGE-EI) nebo Centrum pro teoretická studia. V CERGE-EI, jež má za sebou zatím nejdelsí historii, bylo v r. 2010 provedeno skartační řízení – prakticky jej po vzájemné dohodě vykonávala pracovníce Archivu AV ČR, sporné záležitosti byly konzultovány s Archivem UK, stejně jako výsledný protokol. Tato zkušenost vyvolala jednání o stanovení pravidel pro postup v podobných případech.

V budoucnu ovlivní podobu předarchivní péče nastupující digitalizace administrativy na univerzitě. Tímto faktem máme na mysli nejen zákonem dané zavedení elektronické spisové služby na celé univerzitě, ale i rozvoj agendových informačních systémů. Řada typů dokumentů, které vznikaly tradičně v listinné podobě a procházely skartačním řízením, vzniká již nyní (před plošným zavedením elektronické spisové služby na UK) jen v elektronické podobě. Tento proces v prvé řadě postihuje dříve tradiční písemnosti, které dokumentovaly průběh studia a atestace posluchačů a absolventů na UK, dále se týká dokumentů o podobě výuky a podpoře vědeckého výzkumu na UK. Namísto v tradičních katalozích posluchačů, zkuškových kartách a seznamech přednášek jsou dnes informace o studiu evidovány ve Studijním informačním systému, případně v dalších webových aplikacích. Z podstaty těchto databází nemají zachycované informace charakter ucelených digitálních dokumentů (ty defacto vznikají až na základě dotazu do těchto databází). Data těchto databází svým obsahem odpovídají tradiční úřední agendě, a proto spadají do oblasti předarchivní péče a je nutné zajistit jejich archivaci. V rámci skartačního řízení proto bude nutné vytvářet z těchto databází statické dokumenty, které bude možné trvale či dlouhodobě archivovat (zprvu vytištěné v tradičním archivu, v budoucnu v digitální podobě).

Role pražské univerzity v dějinách země i její postavení v současné společnosti vedou k poměrně dobrému povědomí veřejnosti o existenci jejího archivu. Důsledkem toho je i vcelku značná frekvence darů v podobě

archivního a dokumentačního materiálu nejrůznější povahy (fotografie, rukopisy, audio- a videozáznamy; od jednotlivin až po celé osobní fondy). Množství materiálu neúřední či polouřední povahy je do Archivu UK ale přebíráno především z fakult a jednotlivých ústavů či kateder, často v souvislosti se stavebními úpravami, revizemi majetku nebo přímo v důsledku dlouhodobé spolupráce (Ústav dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK). Tento jev ruku v ruce s dalšími potřebami UK vedl k vytvoření řady archivních fondů sbírkové povahy, jako je fotoarchiv, audio- a videoarchiv, sbírka smutečních oznámení, sbírka starých tisků nebo sbírka úředních tisků UK.¹⁴ Tyto fondy jsou badatelsky poměrně frekventované, ať už se jedná o klasické zpřístupnění k prezenčnímu studiu ve studovně (úřední tisky) nebo umožnění reprodukce archiválie (fotoarchiv, který představuje jednoznačně nejvíce využívaný archivní fond sbírkové povahy). Akvizice fotoarchivu byla dříve usnadněna faktem, že fotograf dokumentující významné události na univerzitě byl až do konce minulého století zaměstnancem ÚDAUK. V současnosti jsou fotografie předávány do AUK spíše příležitostně z Odboru pro vnější vztahy Rektorátu UK. Výrazným faktorem ovlivňujícím do budoucna podobu dochování obrazové dokumentace UK je využívání digitálních fotoaparátů a otázka standardních formátů a datových úložišť pro dlouhodobé uchování takto vytvořených elektronických dokumentů.

Pražský univerzitní archiv pečuje rovněž o několik významných archivních fondů dokumentujících vývoj studentského hnutí od 19. století. V prvé řadě se jedná o tzv. „Všestudentský archiv“¹⁵ – badatelsky hojně využívaný sbírkový fond, obsahující materiál několika desítek studentských organizací počínaje zastřešujícími, přes profesně či regionálně zaměřené, až po „Burschenschaft“ spojené s německou univerzitou. Oživená činnost studentských organizací po r. 1989 i jistá povědomost o tomto jedinečném souboru pramenů vzbuzuje naději, že fondy dokumentující studentské hnutí budou dále obohacovány o další materiál. Studentika jsou rovněž součástí sbírkového fondu „Lékařské spolky“, který byl ponechán

14 Vznik tohoto fondu mimořádné důležitosti byl veden především snahou soustředit jednotnou řadu tištěných seznamů přednášek (tzv. Karolinek) od nejstarších dob, tj. od konce 18. století až do současnosti. Jeho doplňování naráží v posledních letech na nesnáze způsobené tím, že některé fakulty zveřejňují seznamy přednášek již jen na svých webových stránkách – v lepším případě v souboru formátu pdf, v horším případě jen formou odkazu na on-line aplikaci Studijní informační systém.

15 Srov. tištěné, dnes již ne zcela aktuální inventáře Hanzal, Josef: Všestudentský archiv (1849–1953). Inventární seznam, Praha 1966; Polišenský, Ondřej: Všestudentský archiv (1848–1953). Inventární seznam 2., Praha 1978.

po převzetí z Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK vzhledem ke své jednotné tematice a původu jako samostatný celek.

Dva poměrně objemné archivní fondy dokumentují listopadové události roku 1989. První z nich vznikl sbírkovou činností a z iniciativy univerzitních archivářek a archivářů bezprostředně v průběhu hektických týdnů „sametové revoluce“. Druhý byl do AUK předán z iniciativy jejich někdejších aktérů před několika lety. Nejnovější studentský fond uložený v Archivu UK tvoří registratura Studentské rady FF UK z 90. let, která byla nedávno předána do archivu.

Osobní fondy, jež v případě tradičních univerzitních archivů obvykle představují jeden z nejtypičtějších souborů archivního materiálu, nejsou v Archivu UK zastoupeny tak hojnou měrou, jak by se dalo čekat. Po řadu desetiletí byly písemné pozůstalosti čelných osobností české vědy a vysokého školství přejímány především do Archivu Národního muzea, Archivu Akademie věd a Literárního archivu Památníku národního písemnictví. Důvodem byla jednak specializace těchto institucí na uvedený typ materiálu, jednak jejich lepší finanční možnosti (pozůstalosti byly obvykle oceňovány a kupovány od dědiců prostřednictvím antikvariátu). Na to nemohlo (a dodnes nemůže) být v prostředí vysokého školství větší pomyšlení. Snížily se ale finanční možnosti ostatních institucí a zvětšila pozornost, která je v Archivu UK zpracování osobních fondů věnována. Proto se dnes častěji stává, že dědicové nebo sám původce fondu mají zájem na předání písemností právě do Archivu UK.¹⁶ Ještě častěji, ovšem v různém stupni úplnosti, se osobní fondy pedagogů UK ocitají v univerzitním archivu prostřednictvím jednotlivých ústavů a kateder. Z posledního desetiletí tak lze uvést příklady Astronomického ústavu MFF UK, Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK a již zmíněného Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK, z nichž bylo převzato více osobních fondů najednou.

Otazník obecnějšího charakteru visí nad budoucí podobou osobních fondů v souvislosti s elektronickými dokumenty. Zatímco v dosud převzatých pozůstalostech se objevilo maximálně několik disket s textovými soubory či CD-romů s obrázky, do budoucna bude situace podstatně odlišná.

16 Z posledních let lze uvést příklad profesora Františka Kavky, prvního ředitele Ústavu pro dějiny UK od r. 1958, který své vlastní písemnosti spolu s písemnostmi své ženy Marie Kavkové (docentky romanistiky na FF UK) a svou odbornou knihovnou do univerzitního archivu přímo odkázal. Podobně celistvý je osobní fond profesora 3. LF, biochemika Jiřího Duchoně, předaný do Archivu UK jeho dcerou. Obsáhlý osobní fond matematika profesora Jindřicha Nečase byl před předáním dokonce částečně zpracován dle vyžádaných instrukcí.

Už jen korespondence jako charakteristická součást osobních fondů bude vzhledem k moderním formám komunikace (e-maily, skype, zprávy sms) podstatně torzovitější. Podstatně nesnadnější bude zřejmě také porovnání jednotlivých variant odborných textů a sledování postupných kroků původce při jejich vytváření. Na rozdíl od elektronických dokumentů úřední povahy není v silách archiváře situaci na tomto poli významněji ovlivnit, lze ji jen sledovat a snažit se na budoucí změny připravit.¹⁷

V současnosti patří Archiv Univerzity Karlovy k největším specializovaným archivům v České republice, množstvím uložených archiválií (necelých šest běžných kilometrů) odpovídá větším okresním archivům. V oblasti předarchivní péče dohlíží na skartační řízení jen jediného původce. Jeho agenda je však velmi rozmanitá a fakticky znamená dohled nad spisovou službou desítek různých pracovišť. Celkový počet spisových prohlídek se v posledních letech pohybuje mezi dvěma a třemi desítkami ročně, podobný je počet výběrů písemností v mimoskartačním řízení. Ročně je přebíráno průměrně kolem 200 běžných metrů archiválií.

Majoritní původce – Univerzita Karlova v Praze dnes patří k největším zaměstnavatelům v hlavním městě. Pokud do celkového počtu osob působících na univerzitě započteme i studenty, přesahuje počet potenciálních tvůrců dokumentů, kteří spadají do oblasti předarchivní péče Archivu Univerzity Karlovy, šedesát tisíc osob. Jde o velmi různorodou skupinu vysokoškolských učitelů, vědeckých pracovníků, studentů, úředníků a provozních zaměstnanců. Akademické prostředí je v oblasti přístupu k dokumentům s budoucím historickým významem pochopitelně velmi specifické. Na závěr proto připomeňme hlavní rys původce, který ovlivňuje podobu předarchivní péče Archivu Univerzity Karlovy:

Univerzita má pochopitelně profesionální a kvalifikovaný úřední aparát, podobu univerzitních písemností a spisové služby však stejnou měrou ovlivňuje přirozeně antibyrokratická (a někdy i chaotická) podstata akademického prostředí.

17 Otázka elektronického „osobního archivování“ začíná být dosti tematizována, zejména v anglofonním světě a například také ve frankofonní Kanadě. Richard J. Cox: *Personal Archives and a New Archival Calling. Readings, Reflections and Ruminations*, Duluth, Minnesota 2008. Za upozornění na tento titul vděčí autoři Mgr. Mikuláši Čtvrtníkovi.